

její kolektivní formu. V této části nabízí například zajímavý pohled na hnutí usilující o jasnou redefinici dominantních norem krásy, jako bylo například hnutí „Black is beautiful“ nebo hnutí „Fat is beautiful“. Tato hnutí usilují na jednu stranu o nabourání a akceptaci alternativních reprezentací atraktivity, zároveň ale podle B. Berry často ustavují nové hierarchie. Tato snaha se tak podle autorky může zvrhnout v ustanovování nových měřítek správného vzhledu, která budou stejně exkluzivní a normativní jako ta předchozí. Sama autorka přitom nabízí vlastní vizi budoucího směřování stratifikace na základě vzhledu. Mluví v této souvislosti o neorganizovaných změnách, které již ve společnosti probíhají. Tyto změny souvisejí s homogenizací našeho vzhledu, kterou autorka dává do možné souvislosti s jeho normalizací. Poukazuje například na to, že nadváha se v americké společnosti stává sociálně akceptovanější spolu s rostoucím počtem Američanů/ek s nadváhou (s. 114). Sociální tlak, který B. Berry v celé práci neustále vyzdvihuje, se tak snižuje. Je ovšem otázkou, do jaké míry lze tyto procesy interpretovat skutečně jako podvracení hierarchií vzhledu a do jaké míry jen přispívají k upevnění exkluzivity určitých forem „fyzického kapitálu“, který zůstává

žádoucím a zároveň nedostatkovým „zbožím“. V závěru se autorka zamýšlí nad budoucností kolektivní akce směřující k odstranění nebo alespoň nabourání této formy stratifikace. Přirovnává takto zaměřená hnutí k hnutím za občanská práva, přičemž se domnívá, že existence a působení takového hnutí bude následovat stejnou trajektorii (s. 125).

Kniha *Power of look* je především pokusem o přehled jednotlivých omezení a privilegií, která jsou spojena s fyzickou (ne)atraktivitou. Kniha si neklade ambice nabídnout jednotný teoretický rámec pro uchopování těchto nerovností, ani nehledá příčiny jejich vzniku. Jednotlivé argumenty a konkrétní příklady vycházejí především z děl jiných autorů a autorek, na které B. Berry navazuje a jejichž myšlenky dále rozvíjí. Kniha se opírá například o statistiky poukazující na vztah mezi počtem přátel a tělesnou hmotností, stejně tak jako o etnografickou studii žen, které prodělaly plastickou operaci. Díky tomu kniha nabízí ucelený pohled na způsoby, jak promýšlet a studovat postavení fyzického vzhledu ve společnosti. Její síla tkví v jasném a srozumitelném nastínění různých rovin, kde fyzický vzhled zásadně ovlivňuje naši společenskou pozici. Zároveň je svou strukturou, jazykem a názorostí otevřena širokému spektru potenciálních čtenářů/ek.

OD LÉČBY PORUCH POHLAVNÍ IDENTITY K GENDEROVÉ TRANSFORMACI SPOLEČNOSTI / JANA DVOŘÁČKOVÁ

EKINS, R., KING, D. 2006. THE TRANSGENDER PHENOMENON. LONDON, THOUSAND OAKS, NEW DELHI: SAGE PUBLICATIONS.

Podobně jako v případě homosexuality byly i významy transgenderových projevů po dlouhou dobu nastolovány medicínou, která posilovala patologizující konotace obou fenoménů. Po vyjmutí homosexuality z Diagnostického a statistického manuálu se v současnosti objevují tendence odstranit ze seznamu duševních poruch rovněž transsexualitu. Vedle snah

zpřetrhat spojení, které zařazení transsexuality v tomto manuálu implikuje, je však ve stále větší míře kritizována i samotná binarita genderového univerza a utlačivost genderového řádu. Prosazuje se chápání transgenderu jako transgrese.

Společným cílem britských sociologů Richarda Ekinse a Davea Kinga je sociologická reflexe fenoménu transgen-

stoneovy zprávy OSN, kterou Finkelstein citoval, byla invaze do Gazy „záměrně nepřiměřeným útokem určeným k tomu, aby potrestal, pokořil a terorizoval civilní obyvatelstvo.“

Ve své druhé přednášce v kulturně společenském centru Casa Gelmi se profesor Finkelstein věnoval obrazu izraelsko-palestinského konfliktu v mezinárodních médiích. Konstatoval, že média hlavního proudu konstruuji izraelsko-palestinský konflikt jako „komplikovaný“ a „kontroverzní“, přičemž minimum prostoru je v nich věnováno podstatě tohoto konfliktu z hlediska mezinárodního práva a jeho implikací, které vnášejí do debat o konfliktu fakta, v jejichž světle se stává poměrně nekomplikovaným a nekontroverzním.

Jak konstatoval N. Finkelstein, na základě mezinárodního práva je nelegální získat území válečnou cestou a obyvatelstvo uprchlé z území v důsledku konfliktu má právo se vrátit zpět do své země. Z tohoto hlediska jsou palestinská území zabraná po roce 1967 území nikoliv izraelská, ale Izraelem okupovaná a zabráňování palestinským uprchlíkům v návratu do jejich původních domovů je v rozporu s mezinárodním právem.

Podobně je z hlediska mezinárodního práva ilegální transportovat obyvatelstvo okupační země na okupovaná území. Izraelské osady vybudované na palestinských územích na Západním břehu Jordánu jsou proto ilegální, stejně jako je ilegální zeď, kterou na nich Izrael staví (zdi mohou stát ve shodě s mezinárodním právem stavět jen na svém právoplatném území), a o tomto faktu panuje shoda i v rámci mezinárodní komunity. Jak zdůraznil N. Finkelstein, Valné shromáždění OSN od roku 1967 pravidelně hlasuje o rezoluci 242 „Peaceful Settlement of Palestine Question“, která požaduje po Izraeli, aby se stáhnul z okupovaných území v Palestině, a tato rezoluce je podporovaná většinou států mezinárodní komunity, včetně ČR.

deru právě v tomto jeho posunu. K záměru autorů referovat o proběhlých proměnách ostatně odkazuje již sám název knihy. Přesně o čtyřicet let dříve totiž v USA vyšlo dílo s nápadně podobným pojmenováním – kniha *The Transsexual Phenomenon* (1966) z pera endokrinologa, gerontologa a později i sexuologa Harryho Benjamin. Jeho vydání existenci transgenderového sebepojetí osob významně zviditelnilo a zapříčinilo průlom v nazírání na tento jev i v uplatňované medicínské praxi. H. Benjamin především zbavil transsexualitu dřívějších spojení s bludem či sexuální deviací. Předpokládal, že by mohla být odrazem „skutečné vnitřní pohlavní opačnosti“, tedy důsledkem opačně vyvinutého mozkového centra, jež mělo být za formování genderové identity zodpovědné. Jakkoli však Benjaminova redefinice situace výrazně napomohla legitimizaci požadovaných chirurgických řešení, neboť učinila z transgenderových projevů seriózní problém mimo sféru osobní viny, tyto projevy byly vlivem jeho práce na dlouhou dobu podřazeny medicíně a její moci. Z „opačného“ genderového sebepojetí se stala tzv. porucha pohlavní identity, standardizovaná diagnostická jednotka s ustálenými praktikami managementu.

Substituce „transsexual“(ismu) za „transgender“, k níž se R. Ekins a D. King při pojmenovávání knihy v tichém odkazu na H. Benjamin uchýlili, není přirozeně záležitostí prosté historické výměny pojmů. Vytrácí-li se dnes první z pojmů ve prospěch druhého, je za touto změnou třeba spatřovat mnohočetné akty rezistence a snahu demedikalizovat jednání, jež se jeví být v rozporu s připsaným pohlavím. Pojmová proměna ztělesňuje přechod ke zcela nové politice, teorii, společenskému managementu i žité praxi. V rámci této nové perspektivy již transgenderové projevy nejsou vnímány jako projev vnitřního jádra, které by bylo garantem jinakosti a její trvalosti. Relativizují se dřívější dělení diferencující formy přestupu genderových hranic podle délky trvání a intenzity. Místo toho pojem transgender propojuje a zastřešuje. Ve snaze zmapovat rozličné transgenderové konstrukce, jejich původ, vývoj a vzájem-

né vztahy se proto širšímu spektru genderových přestupů (uskutečňovaných v západních společnostech) věnují také R. Ekins s D. Kingem.

Jedním z důvodů výjimečnosti díla *The Transgender Phenomenon* – kromě toho, že se jedná stále o jednu z mála knižních sociologických publikací k tématu – je mimořádná obeznámenost autorů se studovaným polem. Oba náleží k průkopníkům transgenderových studií, zaobírají se fenoménem genderových přestupů již více než třicet let. Původním těžištěm zájmu Davea Kinga byla medikalizace transsexuality a transvestismu, zatímco druhý z autorské dvojice, Richard Ekins, zkoumal přejímání ženských atributů u mužů. Jejich pozdější setkání dalo vzniknout patrně zcela prvnímu sociologickému sborníku na téma transgenderu *Blending Genders: Social Aspects of Cross-Dressing and Sex-Changing* (1996). Byla tak odstartována dlouhodobá spolupráce. Jedním z jejích dalších plodů je vedle řady časopiseckých příspěvků i dílo *The Transgender Phenomenon*. Jak společně propsaná léta, tak i předchozího působení na daném poli v něm autoři výhodně uročí. Daří se jim uspořádat do organické mozaiky rozličné perspektivy a detailní poznatky z nejrůznějších zdrojů. Reflexe medicínské historie se tak mísí s analýzou vývoje transaktivismu, případovými studiemi z vlastních terénních výzkumů a výňatky z rozhovorů s aktéry a aktérkami nejrůznějších pozic. Ochota autorů vracet se s odstupem ke svým informantům/kám a nechat je revidovat původně zaujímané perspektivy (stejně jako praktická možnost tak činit, jež vyplývá z dlouhodobého kontaktu autorů se studovaným polem) dodává textu neautoritativní mnohohlasý charakter.

Sami autoři chápou dílo spíše jako příspěvek empirické sociální vědě než kulturní teorii. Hlásí se nejobecněji k interpretativnímu paradigmatu a zakotvené teorii, úžeji je jejich epistemologická perspektiva formována zejména symbolickým interakcionismem a etnometodologií. Z etnometodologických zdrojů vycházejí také při konceptualizaci trans/genderu, kde navazují na dvě dnes již klasické socio-

Podle Normana Finkelsteina ale ilegální povaha izraelské okupace Palestiny jako zdroj izraelsko palestinského konfliktu není reflektována médii hlavního proudu, jejichž konstrukce obrazu konfliktu je tendenční, neboť selhává při reflexi jeho podstaty, kterou je porušování mezinárodního práva v Palestině a lidských práv jejího obyvatelstva ze strany Státu Izrael.

Ve třetí přednášce, která se uskutečnila na Filozofické fakultě UK, se Norman Finkelstein ještě jednou vrátil k právním aspektům izraelsko palestinského konfliktu a detailněji prezentoval styčné body mezinárodního práva, na jejichž základě je okupace Palestiny Izraelem ilegální, a detailněji rozebral historii existujících mezinárodních komunit v tomto ohledu.

Jak na závěr profesor zdůraznil, potíže s řešením izraelsko palestinského konfliktu nespočívají v problému s interpretací konfliktu z hlediska mezinárodního práva, ale v nedostatku politické vůle prosazovat implementaci mezinárodního práva do praxe.

Jako ilustrace o nedostatku politické vůle k vyslyšení hlasu svědčícího o porušování mezinárodního práva v Palestině ze strany Státu Izrael posloužil postup vedení Akademie věd ČR, které na vnější nátlak zrušilo panel spolupřátaný Centrem globálních studií „Současná situace a možnosti řešení izraelsko palestinského konfliktu. Goldstoneova zpráva OSN ke Gaze“, na kterém měl Norman Finkelstein vystoupit spolu se zástupcem OSN Michalem Brožou a bývalým prezidentem Valného shromáždění OSN Janem Kavanem.

Vedení AV ČR vydalo prohlášení, ve kterém zdůvodnilo zrušení semináře tím, že: „seminář organizovaný Centrem globálních studií představuje pouze jeden z existujících úhlů pohledu na izraelsko palestinský konflikt.“ Jak dále stojí v prohlášení: „Vedení Akademie věd ČR vychází ze skutečnosti, že v interpretaci izraelsko palestinského konfliktu je nezbytné dávat příležitost k uplatnění stanovisek všech stran, což se v tomto případě nestalo. Akademie věd ČR jako programově apolitická instituce se s jednostranným zaměřením tohoto semináře neztotožňuje, nepodílí se ani na jeho přípravě, ani na výběru referujících účastníků.“

logické práce, jež se obě zásadně podílely na uvedení fenoménu transgenderu na pole sociologie. Prvním z těchto děl je Garfinkelova proslulá studie situačního ztvárnění genderu u transsexuálky Agnes (Garfinkel 1967), druhým je etnometodologické vymezení genderu a transgenderu autorem Suzanne J. Kessler a Wendy McKenny (1978). Spolu s danými autorkami – a zároveň v souladu se současnými feministickými teoriemi či queer teorií, které takový náhled zpopularizovaly – nahlíží R. Ekins a D. King jako na výsledek společenských konstrukcí vedle genderu už na samotné pohlaví. Vlastněné genitálie, a v každodenních interakcích jejich nejružnější koreláty, slouží v rámci této perspektivy jako záruka vzájemnému přiřazování binárně formulovaného genderu, jež strukturuje sociální vztahy a interakce. „Transgendering“ (o němž autoři preferují uvažovat spíše jako o slovesu než podstatném jméně) pro ně tedy znamená především překračování zavedených genderových hranic, které jsou s přisuzovaným zařazením v rozporu.

Vycházejíce z tohoto pojetí, autoři identifikují čtyři možné způsoby, jimiž lze genderové hranice překračovat či překonávat. Od těchto čtyř způsobů se odvíjí také struktura knihy, mimo úvodní a závěrečnou kapitolu je každému z nich věnováno po jedné kapitole. Sociologickou reflexi konstrukcí transgenderu otevírá analýza toho, co autoři nazývají genderovou migrací. Genderová migrace předpokládá trvalé opuštění původně připsaného genderu a vzhledem k vzájemné vylučnosti ženského a mužského vyžaduje i zatajování či zásadní rekonstrukci osobní minulosti. Mimo substituci pohlavních znaků se migrace neobejde, jak ukazuje již H. Garfinkel ([1967] 1984), bez systematického přizpůsobování vlastních projevů patřičným genderovým očekáváním. R. Ekins a D. King nicméně upozorňují, že součástí zaujímání čitelné genderové pozice je nezřídka také změna preferovaných sexuálních objektů. Migraci nejúplněji ztělesňuje právě medikalizovaná kategorie transsexuality, která stále představuje dominantní pojetí transgenderu.

Přecházení hranic však nemusí být vždy stejně definitivní, stejně tak jako ho nemusí provázet pocit „opačné“ přínaléžitosti. Další z kapitol se proto věnuje dočasnějším či občasnějším formám přecházení, o němž autoři referují jako o „genderovém oscilování“. Dominantní postavou tohoto modu byla po dlouhou dobu postava mužského transvestity. Kategorie, která, jak R. Ekins a D. King ukazují, nabyla část svých kontur v procesu oddělování od transsexualismu, byla medicínou postupně definována jako perverze, patologie nebo jako hraniční porucha. Podobně jako v případě transsexuality se v průběhu 90. let objevuje snaha vymánit transvestitismus ze stigmatizujících lékařských definic, součástí čehož je i prosazování nového pojmu cross-dressing.

Třetím analyzovaným způsobem překonávání genderových hranic je jejich negace. Konceptualizace tohoto fenoménu je poměrně novátorským počinem, neboť se, na rozdíl od předchozích případů, nejedná o dosud obecně čitelnou pozici. Negace je podle R. Ekinse a D. Kinga snahou zbavit vlastní tělo genderujících znaků a atributů, odkazuje k úsilí stát se negenderovanou bytostí. Na základě poznatků z vlastních terénních průzkumů však autoři odlišují akty negace od politiky, která usiluje o odstranění genderové binarity jako takové. U negace podle nich vystupuje touha smazat genderovanost sebe samého. Příkladem, jemuž se autoři věnují v této kapitole především, jsou biologičtí muži, kteří se odmítají identifikovat s mužským (ale i ženským) genderem a v zájmu záměrné „sisyfikace“ různými prostředky eliminují vlastní maskulinitu.

Posledním tematizovaným rámcem transgenderového jednání je pozice, v níž je naopak uzávorkována osobní rovina a do popředí je stavěn obecnější politický cíl, jímž je transcendování genderové binarity. Pojetí transgenderu jako transgrese, které prosazují například Kate Bornstein nebo Riki Anne Wilchins, se rozvíjí počátkem 90. let a je výrazně formováno postmoderní kulturní teorií a queer teorií. Toto pojetí představuje zcela nové paradigma, které redefi-

Sdružení Přátelé Palestiny, které panel spolupřátelo spolu s Centrem globálních studií, reagovalo na postup vedení Akademie věd prohlášením adresovaným předsedovi AV ČR, profesoru Drahošovi. V něm konstatovalo: „Argument o nevyváženosti semináře [...] považujeme za zcela nepochopitelný. Profesor Finkelstein, politolog a expert na blízkovýchodní problematiku, opírá svou expertizu o rezoluce OSN, rozsudky Mezinárodního soudního dvora OSN v Haagu, a o zprávy a analýzy mezinárodních lidskoprávních organizací, jako jsou Amnesty International nebo Human Rights Watch. Vedle něj navíc měly být představeny pozice OSN k dané problematice, a to prostřednictvím jednoho bývalého a jednoho současného představitele této mezinárodní organizace, která reprezentuje 192 států světa.“

Dvoudenní přednáškové pásmo profesora Finkelsteina v Praze tak nejen poukázalo na hluboké politické aspekty izraelsko-palestinského konfliktu, ale vzhledem k vnějším tlakům na cenzuru přednášek v důsledku také posloužilo jako upozornění na politická omezení akademických svobod, které nejsou v rámci ustavených akademických (mocenských) struktur autority garantovány, ale je třeba je kontinuálně prosazovat a bránit.

Poznámky

1 Autorka participovala na pořádání přednášek profesora Normana Finkelsteina. Je členkou sdružení Přátelé Palestiny. V srpnu 2009 pracovala jako mezinárodní dobrovolnice v uprchlickém táboře Askar u města Nablus na okupovaných palestinských územích na Západním břehu Jordánu.

nuje veškeré formy transgenderismu i gender jako takový. Zdrojem legitimacy překračování není v jeho rámci, jak autoři ukazují, skrytá biologická či psychologická příslušnost ke druhému pohlaví/genderu, možnost nonkonformního genderového vyjádření se stává hodnotou sama o sobě a záležitostí lidské svobody. Otevřenost individuální volbě, a to včetně volby genderové nečitelnosti, je prosazována také v oblasti tělesných modifikací. Nečitelnost slouží jako zdroj nových identit i jeden z prostředků nové genderové politiky.

Jako celek přináší *The Transgender Phenomenon* komplexní přehled perspektiv, které se s různými formami transgenderových přestupů od počátku minulého století pojily a pojí. Každá z představovaných perspektiv je přitom podložena studiem nebývalého množství materiálů a zdrojů, ne vždy dobře dostupných. Má-li se dostat také na slabiny textu, jednou z nich je výraznější upřednostňování mužských přestupů. To pravděpodobně vyplývá jak z jejich numerické převahy, tak i z předchozích výzkumných zájmů Richarda Ekinse. Jistým nedostatkem je i přílišná metaforičnost názvů kapitol a podkapitol, která poměrně komplikuje ori-

entaci ve struktuře (jinak čtenářsky přístupného) textu. Nic z toho však nemění skutečnost, že se celkově jedná o detailní a spolehlivé uvedení do stále populárnějšího oboru transgender studies, jež vnáší vzhled i do proměnlivosti společenských představ o genderu a sexualitě. Může nicméně posloužit také jako průvodce vzájemným sblížením současných transgenderových teorií s feminismem.

Literatura

- Benjamin, H. 1966. *The Transsexual Phenomenon*. New York: Julian Press.
- Ekins, R., King, D. 2006. *Blending Genders: Social Aspects of Cross-Dressing and Sex-Changing*. London, New York: Routledge.
- Garfinkel, H. (1967) 1984. „Passing and the Managed Achievement of Sex Status in an ‚Intersexed‘ Person, Part 1.“ Pp. 116–185 in *Studies in Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Kessler, S. J., McKenna, W. 1978. *Gender: An Ethnomethodological Approach*. New York: Wiley & Sons.

EPPLE, A., SCHASER, A. (EDS.). 2009. GENDERING HISTORIOGRAPHY. BEYOND NATIONAL CANONS. FRANKFURT AM MAIN & NEW YORK: CAMPUS VERLAG /
RUDOLF KUČERA

Analytická kategorie genderu jako nástroje pro zkoumání současných západních společností je ohrožena a s ní nejen obor dějin genderu jako specifické historické subdisciplíny, ale i samotný diskurs genderové rovnosti, který se v euroatlantickém prostoru podařilo během posledních dekád prosadit. Tak by se dala shrnout výchozí teze editorek sborníku textů, které si kladou za cíl z perspektivy dějin genderu kriticky přezkoumat dějiny moderní historiografie a s ní spojené kodifikace národních historických „kánonů“.

Co se týče současné situace, v řadě západních zemí jsou ve vztahu k genderovým nerovnostem hlavní cíle téměř stejné jako před třiceti lety, tedy narovnání rozdílů v příjmech, rovné šance v zaměstnání a veřejné sféře či větší ocenění reprodukční, neplacené práce. Co se však změnilo, je vnímání těchto cílů. Přestože přetrvávající sociální nerovnosti jsou stále do značné míry strukturované kolem genderových dělicích linií, není jejich narovnávání již vnímáno jako ten nejpálčivější problém. V rámci neustále se zvyšující citlivosti na nerovnosti globálního rozměru se ve veřejném

GEOPOLITICKÉ ZMĚNY V ORGANIZACI PÉČE A JEJICH SOCIÁLNĚPOLITICKÉ IMPLIKACE / Hana Hašková

Socioekonomické a demografické trendy posledních desetiletí přispěly k růstu deficitu péče a pečovatelské práce v evropských zemích. Politické reprezentace jednotlivých zemí Evropy jsou nuceny na tuto situaci reagovat, nezřídka ji však řeší nedostatečně nebo neadekvátně. Evropa tak zažívá růst sektoru pečovatelské práce v domácnostech, která je špatně placená a neregulovaná, a vykonávají ji (často v rámci šedé ekonomiky) ekonomicky, sociálně a nezřídka i etnicky a národnostně marginalizované ženy. Jejich podmínky a kvalita života, sociální zabezpečení a péče o jejich rodiny zůstávají na pokraji zájmu politických reprezentací i široké veřejnosti. Většina péče a pečovatelské práce, která se odehrává v domácnostech, zůstává společensky nerozpoznána, postrádá společenské uznání i dostatečné ekonomické zajištění. Na straně jedné je tento způsob neregulované flexibilní a málo placené pečovatelské práce vykonáván v neformálních podmínkách domácností těmi, kteří mají nejméně příležitosti na formálním trhu práce a ve společnosti (ženami s nízkým vzděláním, staršími ženami, imigrantkami, dlouhodobě nezaměstnanými ženami, osamělými matkami a pracujícími chudými ženami). Na straně druhé, využívání neformální placené pečovatelské práce je často jedinou (a nezřídka i státní politikou podporovanou) možností kombinování pracovního a soukromého života anebo zajištění péče ve středně příjmových rodinách. Změny v organizaci péče a pečovatelské práce v evropských zemích tak otevírají řadu sociálních, ekonomických, právních, politických a etických otázek, které se dotýkají zejména problematiky vzájemné závislosti jednotlivců jako základní lidské podmínky života, sociální marginalizace, exkluze a inkluze, migrace a hranic občanství, a v neposlední řadě genderových, třídních a etnických vztahů a nerovností.